

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Φίλε μαθητή,

Στόχος του διδλίου αυτού είναι να παρουσιάσει με απλό, πρακτικό και μεθοδικό τρόπο την ύλη του μαθήματος των αρχαίων ελληνικών.

Κάθε ενότητα του διδλίου περιλαμβάνει:

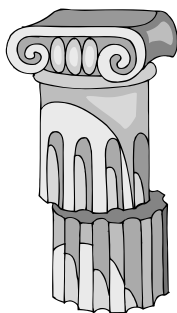
- ✓ Μετάφραση στη νεοελληνική
- ✓ Πλήρη γραμματική αναγνώριση των λέξεων του κειμένου
- ✓ Χρονικές και εγκλιτικές αντικαταστάσεις
- ✓ Ετυμολογικά, πραγματολογικά, ερμηνευτικά, ιδεολογικά και αισθητικά στοιχεία
- ✓ Θεωρία γραμματικής και συντακτικού
- ✓ Απαντήσεις στις ερωτήσεις-ασκήσεις του σχολικού διδλίου
- ✓ Πλήρη ανάλυση των παράλληλων κειμένων
- ✓ Κριτήρια αξιολόγησης οι απαντήσεις των οποίων δίνονται στο τέλος του διδλίου.

Έχοντας τη γνώμη ότι η επαφή με κείμενα αρχαία φωτίζει, βοηθά και στηρίζει περισσότερο τη γλώσσα μας, πιστεύουμε ότι το διδλίο αυτό θα σε βοηθήσει να εξοικειωθείς με παλαιότερες μορφές της γλώσσας μας και να ανταποκριθείς στις απαιτήσεις του μαθήματος των αρχαίων ελληνικών.

Γιώργος Σακελλαριάδης

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΕΝΟΤΗΤΑ 1	11
ΕΝΟΤΗΤΑ 2	28
ΕΝΟΤΗΤΑ 3	53
ΕΝΟΤΗΤΑ 4	86
ΕΝΟΤΗΤΑ 5	117
ΕΝΟΤΗΤΑ 6	150
ΕΝΟΤΗΤΑ 7	179
ΕΝΟΤΗΤΑ 8	209
ΕΝΟΤΗΤΑ 9	242
ΕΝΟΤΗΤΑ 10	269
ΕΝΟΤΗΤΑ 11	299
ΕΝΟΤΗΤΑ 12	326
ΕΝΟΤΗΤΑ 13	355
ΕΝΟΤΗΤΑ 14	381
ΕΝΟΤΗΤΑ 15	407
ΕΝΟΤΗΤΑ 16	440
ΕΝΟΤΗΤΑ 17	467
ΕΝΟΤΗΤΑ 18	495
Απαντήσεις.....	531
Πίνακες κλίσης βαρύτονων ρημάτων	549
Αρχικοί χρόνοι βασικών ρημάτων	552

ΕΝΟΤΗΤΑ 1

Το ταξίδι των ηέξεων στο χρόνο

- α. Αρχαίες και λόγιες φράσεις που χρησιμοποιούνται και σήμερα:
1. νοῦς ὑγιής ἐν σώματι υγιεῖ (: η υγεία του πνεύματος προϋποθέτει και την υγεία του σώματος).
 2. εὖ ἀγωνίζεσθαι (: το να αγωνίζεται κανείς τίμια και όπως πρέπει).
 3. Πῦξ λάξ (: με γροθιές και κλοτσιές).
 4. κύκνειον ᾄσμα (: το τελευταίο έργο δημιουργού πριν από το θάνατό του).
 5. δημοσία δαπάνη (: δωρεάν, με δημόσια δαπάνη).
 6. τα παιδιά παίζει (: τα παιδιά παίζουν).
 7. γνῶθι σαυτὸν (: γνώρισε τον εαυτό σου).
 8. ἔπεα πτερόεντα (: λόγια του αέρα, φτερωτά λόγια).
 9. Τὸ δις ἔξαμαρτεῖν οὐκ ἀνδρὸς σοφοῦ (: δεν είναι χαρακτηριστικό σοφού άντρα το να διαπράξει δύο φορές το ίδιο λάθος).
 10. εὖρηκα! εὖρηκα! (: το βρήκα!).
 11. εὖ ζῆν (: το να ζει κανείς με ανώτερες αξίες).
 12. μολὼν λαβέ! (: έλα να τα πάρεις!).
 13. μή μου ἄπτου! (: μη μ' εγγίζεις!).
 14. καινὰ δαιμόνια (: νέες ιδέες).
 15. στήλη ἄλατος (: μένω εντελώς ακίνητος, εκπλήσσομαι).
 16. ἄρον ἄρον (: πολύ διαστικά).
 17. ἀπὸ μηχανῆς θεός (: πρόσωπο ή γεγονός που παρουσιάζεται ή γίνεται χωρίς να το περιμένουμε και δίνει λύση σε περίπλοκη κατάσταση).
 18. γόρδιος δεσμός (: άλυτος κόμπος, μπερδεμένη κατάσταση, δυσεπίλυτο πρόβλημα).
- β. Χρησιμοποιείτε ή ακούτε συχνά ανάλογες φράσεις; Να τις σημειώσετε στα παρακάτω κενά:

Απάντηση

1. πάση θυσία (=με κάθε τρόπο), 2. Κύριος οἶδε (= ο θεός ξέρει), 3. κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον (= περίπου, κατά προσέγγιση), 4. ἐν πάσῃ περιπτώσει (= σε κάθε περίπτωση), 5. κατ' οὐσίαν (= στην πραγματικότητα), 6. ἐν ῥιπῇ ὀφθαλμοῦ (= πάρα πολύ γρήγορα, αμέσως, ακαριαία).

γ. Ποιος κατά τη γνώμη σας ήταν ο σκοπός του ομιλητή (Ξενοφόντα Ζολώτα);

Απάντηση

Ο σκοπός του Ξενοφόντα Ζολώτα να χρησιμοποιήσει στην ομιλία του αγγλικές λέξεις που προέρχονται από την ελληνική ήταν να δείξει ότι η ελληνική γλώσσα δάνεισε πλήθος λέξεων σε πολλές άλλες ευρωπαϊκές κυρίως γλώσσες. Άρα, η ελληνική υπήρξε μια ακένωτη πηγή, από την οποία αντλούσαν λέξεις πολλές ξένες γλώσσες. Π.χ.

Europe	<	Ευρώπη	despotism	<	δεσποτισμός
democracy	<	δημοκρατία	tyranny	<	τυραννία
monarchy	<	μοναρχία	hegemonism	<	ήγεμονισμός
anarchy	<	αναρχία	history	<	ίστορία
athlete	<	αθλητής	analysis	<	άνάλυσις κ.ά.

δ. Αν γνωρίζετε άλλες ξένες λέξεις με ελληνική προέλευση να τις σημειώσετε στα παρακάτω κενά:

Απάντηση

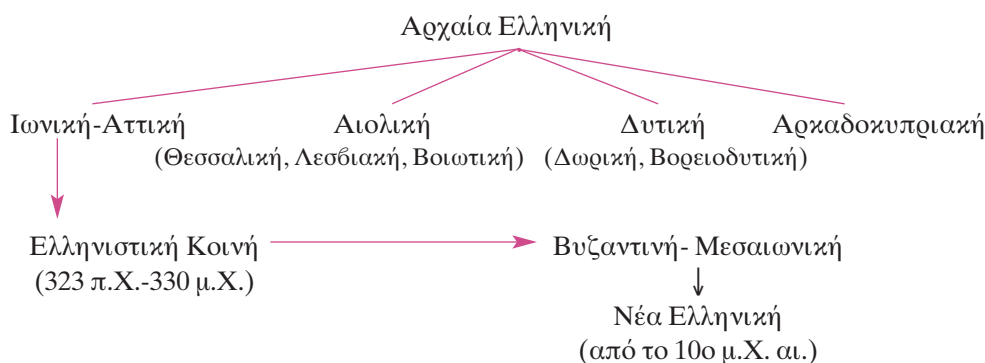
Από το ίδιο απόσπασμα της ομιλίας του Ξενοφόντα Ζολώτα σημειώνουμε τις παρακάτω αγγλικές λέξεις με ελληνική προέλευση: 1. problem < πρόβλημα, plethota < πληθώρα, 3. agony < αγωνία, 4. melancholy < μελαγχολία, 5. phenomenon < φαινόμενο, 6. panethnic < πανεθνικός κ.ά.

Αλφάβητο, γλώσσα, διάλεκτοι

1. Μεταξύ του 12ου και 9ου π.Χ. αι. εισάγεται στην Ελλάδα το **φοινικικό αλφάβητο**, που περιλάμβανε 21 **συλλαβογράμματα**. Οι Έλληνες το συμπλήρωσαν και το

προσάρμοσαν στις δικές τους ανάγκες, μετατρέποντας το σε **φωνολογικό**. Τα πρώτα σωζόμενα γραπτά μνημεία της ελληνικής γλώσσας στο ελληνικό αλφάβητο είναι η επιγραφή του ποτηρίου του Νέστορα (πιθανόν 740-720 π.Χ.) και της οινοχόης του Διπύλου (735-725 π.Χ.)

2. Ο γραπτός λόγος προϋποθέτει και συνεπάγεται κάποιο είδος γραφής. Με τον όρο **γραφή** εννοούμε τον τρόπο μετάδοσης της ανθρώπινης σκέψης με ορισμένα σημεία ή σύμβολα. Είναι το μέσο με το οποίο ο άνθρωπος μεταδίδει τις ιδέες, τα γεγονότα, τα συναισθήματα και τις επιθυμίες του στους άλλους ανθρώπους με τη χρήση συγκεκριμένων συμβόλων.
3. **Γλώσσα**: η γλώσσα είναι όργανο επικοινωνίας των ανθρώπων μιας ομοιογενούς κοινωνίας και βασίζεται σ' ένα σύστημα νόμων και κανόνων. Οι κανόνες αυτοί καθορίζουν την παραγωγή και την ερμηνεία των απειράριθμων προτάσεων της γλώσσας. Για τη γλώσσα, που είναι τόσο αρχαία όσο και η ανθρώπινη κοινωνία, μπορούμε να δώσουμε γενικά τον ακόλουθο ορισμό: **Γλώσσα** είναι ένα ηχητικό σύστημα επικοινωνίας, το οποίο λειτουργεί με τα όργανα ομιλίας και ακοής μεταξύ των μελών συγκεκριμένης κοινότητας και χρησιμοποιεί φωνητικά σύμβολα, τα οποία λαμβάνουν αυθαίρετες και συμβατικές σημασίες (Για περισσότερα στα θέματα γλώσσας, βλέπε Γεωργίου Χ. Σακελλαριάδη, *Σύγχρονο Λεξικό Όρων και Θεμάτων Γλωσσολογικών*, εκδ. Σαββάλας, Αθήνα 2004).
4. **Διάλεκτος** είναι μία ειδική μορφή γλώσσας, ένας ιδιαίτερος τύπος γλώσσας, που ομιλείται σε συγκεκριμένη γεωγραφική περιοχή μιας χώρας. Συνήθως διαφέρει από την επίσημη κανονική γλώσσα σ' ένα ή περισσότερα επίπεδα, χωρίς όμως να εμποδίζεται τελείως η συνεννόηση και επικοινωνία μεταξύ των κατοίκων της χώρας που ομιλούν την ίδια γλώσσα. Άρα, διάλεκτος είναι μια τοπική παραλλαγή της γλώσσας, που διαφέρει από την επίσημη στα διάφορα επίπεδα (φωνητικό, μορφολογικό, συντακτικό, σημασιολογικό, λεξιλογικό).
5. Οι παλαιοί Γραμματικοί διέκριναν τέσσερις αρχαίες ελληνικές διαλέκτους: την **ιονική**, τη **δορική**, την **αιολική** και την **αττική**. Άλλοι διακρίνουν δύο γενικές ομάδες, την **ιονική** και τη **μη ιονική**, λαμβάνοντας ως βάση για τη διαίρεση αυτή κάποιο ουσιώδες χαρακτηριστικό γνώρισμα. Ο μεγάλος γλωσσολόγος Γ.Ν. Χατζιδάκης διαιρεί τις αρχαίες ελληνικές διαλέκτους ως εξής:
 - α. **Ανατολική ή ιονική**
 - β. **Αχαική**
 - γ. **Βορειοδυτική ή δορική**.
6. Άλλη διαίρεση της αρχαίας ελληνικής:

Απαντήσεις στις ασκήσεις-δραστηριότητες του σχολικού βιβλίου

- 1** Να αναπτύξετε συντόμους διαλόγους στη ν.ε. στους οποίους θα χρησιμοποιήσετε τις φράσεις της σελ. 8 ή άλλες ανάλογες.

Απάντηση

- α. Γιατί ο φίλος σου δεν τελείωσε ακόμη τη διδακτορική του διατριβή;
 - Είναι άρρωστος σωματικά και αυτό τον κουράζει και πνευματικά. Η υγεία τού πνεύματος έχει άμεση σχέση με την υγεία του σώματος. Είναι αυτό που έλεγαν οι αρχαίοι **νους υγιής εν σώματι υγιεί**.
- β. Γιατί ορισμένοι αθλητές που συλλαμβάνονται να έχουν χρησιμοποιήσει αναβολικά και άλλες απαγορευμένες ουσίες τιμωρούνται;
 - Τιμωρούνται γιατί δεν ακολουθούν τον τίμιο κανόνα του **ευ αγωνίζεσθαι**.
- γ. Τι έκανες με τον υπηρέτη σου που σου έκλεψε κάποια χρήματα;
 - Τον έδιωξα **πυξ λαξ**.
- δ. Το έργο αυτό του Παπαδιαμάντη είναι το τελευταίο του;
 - Ναι, το τελείωσε λίγο πριν πεθάνει, είναι το **κύκνειον άσμα του**.
- ε. Πώς τιμά η πατρίδα τους ήρωες και τους μεγάλους ευεργέτες;
 - Η πατρίδα τούς τιμά ιδιαίτερα και η ταφή τους γίνεται όχι με έξοδα των οικογενειών τους αλλά **δημοσία δαπάνη**.
- στ. Ο παππούς παίζει με τα εγγόνια του σαν μικρό παιδί.
 - Ναι, είναι αυτό που λένε **τα παιδιά παίζει**.
- ζ. Ποια φράση χρησιμοποίησε ο αρχαίος φιλόσοφος Σωκράτης για να δηλώσει ότι πρέπει να έχουμε αυτογνωσία;
 - Ο Σωκράτης πίστευε ότι ο άνθρωπος πρέπει να γνωρίζει τον εαυτό του και διατύπωσε το γνωστό σχετικό απόφθεγμα **γνώθι σαυτόν**.
- η. Γνωρίζεις τη σημασία της αρχαίας φράσης **έπεα πτερόεντα**;
 - Ναι, η φράση αυτή σημαίνει λόγια χωρίς βαρύτητα, λόγια που φεύγουν και δε μένουν, αβάσιμα λόγια, λόγια που τα παίρνει ο άνεμος.
- θ. Οι συνετοί άνθρωποι δε διαπραττουν δυο φορές το ίδιο σφάλμα. Εσύ γιατί το έκαμες;

- Υπήρξα αφελής και έπεσα στο ίδιο λάθος, παρόλο που ξέρω ότι το **δισ εξαμαρ-
τείν ουκ ανδρός σοφού**.
- ι. Βρήκες λύση στο μεγάλο πρόβλημα που σε απασχολούσε;
– Ναι, **εύρηκα!, εύρηκα!**
- ια. Ο Αλέξανδρος είπε ότι στους γονείς του οφείλει τη ζωή του. Μήπως γνωρίζεις
τι είπε για το δάσκαλό του Αριστοτέλη;
– Για το δάσκαλό του Αριστοτέλη είπε ότι του οφείλει **το ευ ζην**.
- ιβ. Στις Θερμοπύλες, ο βασιλιάς της Σπάρτης Λεωνίδα, όταν ο Ξέρξης του ζήτησε
να παραδώσει τα όπλα, του είπε **έλα να τα πάρεις**. Μήπως γνωρίζεις την αρχαία
εκείνη φράση;
– Η απάντηση που ο Λεωνίδα έδωσε στον Ξέρξη ήταν **μολών λαβέ**.
- ιγ. Η κυρία αυτή είναι ευαίσθητη και δεν πρέπει να της φέρεσαι έτσι.
– Ναι, είναι μια κυρία **μη μου άπτου!**
- ιδ. Ο Σωκράτης καταδικάστηκε σε θάνατο, γιατί εισήγαγε νέες ιδέες.
– Το κατηγορητήριο έγραφε ότι εισήγαγε **καινά δαιμόνια**.
- ιε. Όταν έμαθε το πολύ δυσάρεστο αυτό γεγονός έμεινε άφωνος και ακίνητος από
έκπληξη.
– Με άλλα λόγια, έμεινε **στήλη άλατος**.
- ιστ. Γιατί ήρθες στη δεξίωση ατημέλητος;
– Δεν πρόλαβα να ετοιμαστώ, γιατί ήρθε ο Παύλος και με πήρε **άρον άρον**.
- ιζ. Κι εκεί που δεν εύρισκα λύση στο πρόβλημά μου παρουσιάστηκε απρόσμενα
ένας φίλος που με βοήθησε.
– Ο φίλος σου αυτός ήταν ο **από μηχανής θεός**.
- ιη. Το ζήτημα αυτό είναι τόσο δύσκολο και περίπλοκο που μοιάζει με **γόρδιον δεσμόν**.
– Χρειάζεται ένας αποφασιστικός Αλέξανδρος να μας το λύσει.

2 Να βρείτε στο λεξικό (ή να σκεφτείτε) τις ελληνικές λέξεις που αποδίδουν τους πα-
ρακάτω ξενικούς όρους: γκλάμουρ, φαστφούντ, σκόντο, μπάσος, ανφάς, σκάρτος.

Απάντηση

γκλάμουρ = αίγλη, λάμψη, γοητεία.
φαστφούντ = ταχυεστιατόριο.
σκόντο = έκπτωση.
μπάσος = θαθύφωνος.
ανφάς = κατά πρόσωπο.
σκάρτος = άχρηστος, ελαττωματικός.

3 Με τη βοήθεια λεξικού να βρείτε την ελληνική ρίζα των παρακάτω ξενικών λέ-
ξεων: τουρνονά, τζίρος, φαντεζί, παρλάρω, πιάτσα, σκισάρω.

Απάντηση

τουρνονά < α.ε. τόννος
τζίρος < α.ε. γύρος

φαντεζί < α.ε. φαντασία
παρλάρω < α.ε. παραβολή
πιάτσα < α.ε. πλατεία
σκιτσάρω < α.ε. σχέδιος

- 4** Αφού χωριστείτε σε ομάδες, να αναζητήσετε σε έναν τηλεφωνικό κατάλογο εταιρείες ή προϊόντα με αρχαία ελληνικά ονόματα ή θέματα (π.χ. «Ταχυμεταφορές *Ο ΕΡΜΗΣ*»). Αφού τα κατηγοριοποιήσετε (π.χ. ονόματα θεών, ηρώων, ιστορικών προσώπων), να τα παρουσιάσετε σε ένα κολάζ που θα συνθέσετε. Τα συμπεράσματά σας μπορούν να αποτελέσουν υλικό για ένα άρθρο που θα δημοσιευτεί στην εφημερίδα του σχολείου σας ή σε άλλο μαθητικό έντυπο.

Ενδεικτικές απαντήσεις

Προϊόντα: άρτος, οίνος,έλαιον κ.ά.

Εταιρείες, εργαστήρια, επαγγέλματα: αρτοποιείο, παντοπωλείο, οπωροπωλείο, υδρομεταλλουργία, ταχυδρόμος, δυρσοδέψης, ξυλοκόπος, ταχυπιεστήριο, εταιρεία *Αρίων*, ατμοπλοϊκές ελληνικές γραμμές, ανώνυμη εταιρεία χαρτοποιίας, ελληνική τηλεφωνική εταιρεία, αεροπορικές μεταφορές Ελλάδας, βιομηχανική εταιρεία ορυκτών, ελληνική εταιρεία υδάτων κ.ά.

Θεοί, ημίθεοι, μούσες, ήρωες: Ευτέρπη, Αφροδίτη, Ηρακλής, Καλλιόπη.

Πόλεις, τόποι, θάλασσες: Μαραθώνας, Ελικώνα, Ερμούπολη, Ελλήσποντος, Αιγαίο.

- 5** Αναζητήστε στο προοίμιο της *Ιλιάδας* λέξεις που χρησιμοποιούνται στη ν.ε. αυτούσιες (ή ελαφρά τροποποιημένες) ως προς τη μορφή και τη σημασία.

Απάντηση

Στους στίχους 1-7 του Α της *Ιλιάδας* έχουμε τις ακόλουθες λέξεις που χρησιμοποιούνται αυτούσιες ή ελαφρά τροποποιημένες και στη νεοελληνική:

α. *θεά*, β. *Ἀχιλλῆος* = Ἀχιλλέως ν.ε. Αχιλλέας, γ. *μυρία* ν.ε. μύρια, δ. *Ἀχαιοῖς* ν.ε. Αχαιοί, ε. *ἄλγεα* ν.ε. άλγη, στ. *πολλάς*, ζ. *ψυχάς*, η. *Ἄϊδι* ν.ε. Ἄδης, θ. *ἠρώων*, ι. *αὐτούς*, ια. *δέ*, ιβ. *κύνεσσιν* ν.ε. κύνες, ιγ. *οἶωνοῖσι* ν.ε. οἰωνός, ιδ. *πᾶσιν* ν.ε. πάντες, ιε. *Διός* ν.ε. Δίας, ιστ. *βουλῇ*, ιζ. *ἔξ*, ιη. *πρῶτα*, ιθ. *Ἀτρεΐδης* ν.ε. Ατρείδης, κ. *ἀνδρῶν*, κα. *καί*.

- 6** Να χωριστείτε σε ομάδες και να συγκεντρώσετε αγγειογραφίες που αναπαριστούν σκηνές της καθημερινής ζωής στην αρχαία Ελλάδα. Στη συνέχεια να δρείτε φωτογραφίες με ανάλογες σκηνές της σύγχρονης ζωής και να δημιουργήσετε ένα μεγάλο κολάζ που θα το παρουσιάσετε στην τάξη σας καλώντας τους συμμαθητές σας να διατυπώσουν τις σκέψεις τους, καθώς το περιεργάζονται.

Οδηγίες

Συγκεντρώνουμε σε φωτοτυπίες αρχαίες αγγειογραφίες που αναπαριστούν σκηνές της καθημερινής ζωής στην αρχαία Ελλάδα (υπάρχουν διδλία που αναφέρονται στον αρχαίο κόσμο και έχουν πολλές σχετικές αγγειογραφίες).

Συνήθως στις αγγειογραφίες αυτές έχουμε σκηνές από παιχνίδια, αθλητικούς αγώνες, διασκέδασεις, κυνήγι κ.ά.

Στη συνέχεια, συγκεντρώνουμε παρόμοιες σκηνές από τη σημερινή νεοελληνική ζωή (θα τις βρείτε σε διδλία, περιοδικά, εφημερίδες).

Τέλος, συγκρίνοντάς τες με τις αντίστοιχες σκηνές από την αρχαία ελληνική ζωή θα μπορέσετε να δγάλετε ανάλογα συμπεράσματα.

Θέμα για συζήτηση

Η αρχαία Ελλάδα τροφοδοτεί με ποικίλες ιδέες, όρους και εικόνες την παγκόσμια εμπορική διομηχανία (ονόματα αρωμάτων, αυτοκινήτων, θέματα κινηματογραφικών ταινιών κτλ.). Πού πιστεύετε ότι οφείλεται αυτό; Να συζητήσετε στην τάξη διάφορα παραδείγματα.

Απάντηση

Η αρχαία ελληνική έχει δανείσει όλες σχεδόν τις γλώσσες του κόσμου με λέξεις και όρους από την τέχνη, την επιστήμη, τη φιλοσοφία, το εμπόριο, τη θρησκεία κ.ά. Σημειώνουμε εδώ τους όρους *φιλοσοφία, Ιστορία, ανθρωπολογία, θέατρο, σκηνή, μαθηματικά, φυσική, χημεία, οντολογία, οικονομία, μέθοδος, πολιτική, στρατηγικός, μαγικός, αρμονία, οργανισμός, κριτική* κ.ά. Πολλές κινηματογραφικές ταινίες έχουν θέματα από την αρχαία μυθολογία και ιστορία μας, όπως είναι αυτές που αναφέρονται στον τρωικό πόλεμο, στους μύθους του Ηρακλή, στην εκστρατεία του Μεγάλου Αλεξάνδρου κ.ά.

Η μεγάλη αυτή επίδραση που έχει ασκήσει η ελληνική γλώσσα και η ελληνική ιστορία σ' όλο τον κόσμο οφείλεται κυρίως στους εξής λόγους:

- Η ελληνική είναι μία από τις πρώτες γνωστές γλώσσες του αρχαίου κόσμου. Στην υπερτρισελιή της διαδρομή ήρθε σε επαφή με πολλούς λαούς, τους οποίους και επηρέασε σημαντικά. Η εκστρατεία του Μεγάλου Αλεξάνδρου και στη συνέχεια η ρωμαϊκή κυριαρχία βοήθησαν στην εξάπλωση της ελληνικής γλώσσας σε πολλές χώρες. Ακόμη και η χριστιανική θρησκεία διαδόθηκε με βάση την ελληνική κυρίως γλώσσα.
- Στη επίδραση της ελληνικής γλώσσας σ' άλλους λαούς συνέβαλαν τα θαυμάσια πνευματικά δημιουργήματα των αρχαίων Ελλήνων, η ανωτερότητα του αρχαίου ελληνικού πολιτισμού και η δυναμική παρουσία των Ελλήνων σ' όσες χώρες εγκαθίσταντο.
- Εξάλλου, δεν ήταν τυχαίο το γεγονός ότι από τον 5ο π.Χ. αιώνα η Αθήνα έφθασε σε τέτοιο σημείο ακμής στις τέχνες και τα γράμματα, ώστε χαρακτηρίστηκε ως *πρυτανείον σοφίας*. Γενικά η Αθήνα της εποχής εκείνης κατέστη όχι μόνο πολιτικό, αλλά και σπουδαίο πολιτιστικό κέντρο, στο οποίο έρχονταν από πολλά μέρη όσοι επιθυμούσαν να εργαστούν ως καλλιτέχνες ή να τύχουν παιδείας ή να θαυμάσουν την πόλη και τα επιτεύγματά της.

Αλλά και στους μετέπειτα χρόνους πολλοί επιστήμονες από ξένες χώρες θεωρούσαν τιμητικό να γνωρίζουν και να μιλούν την ελληνική γλώσσα.

Γνωμικό

Ἀναγκαιότατον μάθημα τὸ ἀπομαθεῖν τὰ κακὰ

Στοβαῖος, Ἀνθολόγιον 2.31. 34

Το πιο απαραίτητο μάθημα είναι να λησμονεῖ κανεὶς τα κακά που ἔμαθε.

ΕΛΕΓΧΩ ΤΙΣ ΓΝΩΣΕΙΣ ΜΟΥ*

1. Να γράψετε προτάσεις στη νεοελληνική χρησιμοποιώντας τις ακόλουθες λόγιες φράσεις: *ψυχή τε και σώματι, περίοδος χάριτος, εφ' ὅλης της ύλης, πρώτος τη τάξει, από στήθους, επί του παρόντος.*
2. Να μεταφράσετε τη φράση: *ἀνδρῶν ἐπιφανῶν πᾶσα γῆ τάφος.*
3. Ποιες είναι οι σημαντικότερες αρχαίες ελληνικές διάλεκτοι;
4. *ἐνλαβοῦ τὰς διαβολὰς κἄν ψευδεῖς ὥσιν* (Ἰσοκρ. *Πρὸς Δημόνικον*, 17): Ποιο εἶναι το περιεχόμενο αυτού του γνωμικού;
5. *ἐάν ῃς φιλομαθής, ἔσει καὶ πολυμαθής* (Ἰσοκρ. *Πρὸς Δημόνικον*, 18): Τι σημαίνει η φράση αυτή;
6. Να μεταφέρετε στην αντίστοιχη πτώση του άλλου αριθμοῦ τις ακόλουθες φράσεις:
 - α. τὸ ἠθικὸν σύνορον
 - β. κατὰ τῶν ἐχθρῶν
 - γ. ὑπὲρ τῶν προδάτων.
7. Τι σημαίνει *συλλαβογραφικὴ γραφή*;
8. Να δρεῖτε τη σημασία των παρακάτω φράσεων:
 - α. ἄξιός εἰμι
 - β. ἡσυχίαν ἄγω
 - γ. εἰσφέρω νόμον.
9. Ποια εἶναι η προέλευση του ελληνικού αλφαβήτου και ποια στοιχεία επιβεβαιώνουν την προέλευση αυτή;
10. Να δρεῖτε συνώνυμα των νεοελληνικῶν λέξεων *γενναῖος, θέλω*.

* Οι απαντήσεις στο *Ελέγχω τις γνώσεις μου* δρῖσκονται στο τέλος του διδλίου.

- 11.** Πότε άρχισε να χρησιμοποιείται η μικρογράμματα γραφή; Ποιο προηγούμενο είδος γραφής αντικατέστησε;
- 12.** Από ποια φάση της ελληνικής προήλθε η νέα ελληνική;
- 13.** Τι εννοούμε με τον όρο *γλώσσα*;
- 14.** Τι εννοούμε με τον όρο *γραφή*;
- 15.** Ο προφορικός ή ο γραπτός λόγος είναι πρωταρχικής σημασίας για γλωσσικές περιγραφές και αναλύσεις;
- 16.** Τι είναι διάλεκτος; Γιατί η αρχαία ελληνική διασπάστηκε σε διαλέκτους;
- 17.** Να μεταφέρετε στα αρχαία ελληνικά τη νεοελληνική φράση: *εγώ είμαι ο καλός δoσκός*.

1

Το χελιδόνισμα της Ρόδου

Οι αρχαίες ρίζες της νεοελληνικής παράδοσης

ἦλθ' ἦλθε χελιδὼν
καλὰς ὥρας ἄγουσα.
καλοὺς ἐνιαυτούς,
ἐπὶ γαστέρα λευκά,
ἐπὶ νῶτα μέλαινα.
παλάθαν σὺ προκύκλει
ἐκ πίονος οἴκου
οἴνου τε δέπαστρον
τυροῦ τε κἀνυστρον·
καὶ πύρνα χελιδῶν
καὶ λεκιθίταν
οὐκ ἀπωθεῖται· πότερ' ἀπίωμες ἢ λαβώμεθα;
εἰ μὲν τι δώσεις· εἰ δὲ μή, οὐκ ἐάσομες·
ἢ τὰν θύραν φέρωμες ἢ τὸ ὑπέρθυρον
ἢ τὰν γυναιῖκα τὰν ἔσω καθημέναν·
μικρὰ μὲν ἔστι, ῥαδίως νιν οἴσομες.
ἂν δὴ τι φέρῃς, μέγα δὴ τι φέροις·
ἄνοιγ' ἄνοιγε τὰν θύραν χελιδόνι·
οὐ γὰρ γέροντές ἐσμεν, ἀλλὰ παιδία.

Ἦρθε, ἦρθε χελιδόνα
ἦρθε και ἄλλη μεληδόνα
κάθισε και ἀλήση
και γλυκά κελάηδησε:
«Μάρτη, Μάρτη μου καλέ
και Φλεβάρη φοδερέ,
κι αν φλεβίσεις κι αν τσικνίσεις,
καλοκαίρι θα μυρίσεις.
Κι αν χιονίσεις κι αν κακίσεις,
πάλιν ἀνοιξη θ' ανθίσεις».
Συ καλή νοικοκυρά,
έμπα στο κελάρι σου,
δώσε και μιαν ορνιθίτσα
φέρε και μια κουλουρίτσα.

Page, *Poetae Metici Graeci* απ. 848, 1-19

Λεξιλόγιο (στο αρχαίο δημώδες ἄσμα)

ἄγω	φέρνω
καλὰς ὥρας	καλοκαιρίες
ἐνιαυτός	χρόνος
γαστήρ	κοιλιά
νῶτα	ουρά
μέλας	μαύρος
παλάθη	αρμαθιά σύκων (και ἄλλων ξηρῶν καρπῶν), εἶδος γλυκού (: κέικ) που κατασκευάζεται ἀπό συντηρημένα σύκα ἢ ἄλλους καρπούς

προκυκλέω-ῶ	κυλίω κάτι προς τα εμπρός, κυλίωντας βγάζω
πίων, πίον και πίειρα, πῖον	παχύς, λιπαρός, πλούσιος
δέπαστρον (και δέπας)	ποτήρι
κάνυστρον	κανίστρι
πύρνον	σταρένιο ψωμί
λεκιθίτης	αυγόψωμο
ἐάω-ῶ	αφήνω, επιτρέπω
ὑπέρθυρον και ὑπερθύριον	το άνω μέρος της πόρτας
τάν = τήν	(στη δωρική διάλεκτο)
οἶσομες = οἶσομεν	μέλλοντας του ρ. φέρω = σηκώνω
ῥαδίως	εύκολα
νιν	αυτόν, -ήν, -ό

Μετάφραση στη νεοελληνική

Κείμενο

ἤλθ' ἤλθε χελιδὼν
 ἄγονσα καλὰς ὥρας
 καλοὺς ἐνιαυτούς,
 ἐπὶ λευκὰ γαστέρα,
 ἐπὶ μέλαινα νῶτα.
 Σὺ προκύκλει παλάθαν

ἐκ πίονος οἴκου
 δέπαστρον τε οἶνον
 κάνυστρον τε τυροῦ·
 καὶ χελιδὼν οὐκ ἀπωθεῖται
 πύρναν καὶ λεκιθίταν·
 πότερ' ἀπίωμες
 ἢ λαδῶμεθα;
 Εἰ μὲν δώσεις τι
 (ἔχει καλῶς)·
 εἰ δὲ μή,
 οὐκ ἐάσομες·
 ἢ φέρωμες τὰν θύραν
 ἢ τὸ ὑπέρθυρον
 ἢ τὰν γυναῖκα
 τὰν καθημέναν ἔσω·
 μικρὰ μὲν ἔστι,
 οἶσομές νιν ῥαδίως.
 ἂν δὴ φέρῃς τι,
 φέροις δὴ μέγα τι·

Μετάφραση

Ἦρθε, ἦρθε το χελιδόνι
 φέρνοντας καλοκαιρίες,
 καλές χρονιές,
 έχοντας άσπρη την κοιλιά,
 μαύρη την ουρά.
 Βγάλε και πέταξέ μας γλυκό
 από σύκο
 από το πλούσιο σπίτι σου
 και ποτήρι κρασί
 και κανίστρι με τυρί·
 και το χελιδόνι αγαπά
 σταρένιο ψωμί και αυγόψωμο.
 Ποιο από τα δύο, να φύγουμε
 ή θα τα πάρουμε;
 Και αν δώσεις κάτι,
 (έχει καλώς)·
 σε αντίθετη περίπτωση,
 δε θα σ' αφήσουμε να ησυχάσεις·
 ή θα πάρουμε την πόρτα
 ή το άνω μέρος της
 ή τη γυναίκα (: τη νοικοκυρά)
 που κάθεται μέσα·
 είναι δέδαια μικρόσωμη,
 (κι έτσι) θα τη σηκώσουμε εύκολα.
 Κι αν μας φιλοδωρήσεις κάτι,
 καλό θα 'ναι να 'ναι κάτι μεγάλο·

ἄνοιγ' ἄνοιγε τὰν θύραν
χελιδόνι·
οὐ γὰρ ἔσμεν γέροντες
ἀλλὰ παιδιά.

άνοιγε, άνοιγε την πόρτα
στο χελιδόνι·
γιατί δεν είμαστε γέροντες,
άλλά παιδιά.

Γραμματικά (του αρχαίου κειμένου)

1. **ἦλθε:** γ' εν. πρόσ. οριστικής αορ. δ' του ρ. **ἔρχομαι** ή **εἶμι**, ἦεν και ἦα, εἶμι, ἦλθον, ἔλήλυθα, ἔληλύθειν.
ΟΜΟΡΡΙΖΑ της ν.ε.: εισιτήριο, προσιτός, ανεξιτηλος, ιταμός (= θρασύς), αμαξιτός, εξιτήριο, ισθμός.
2. **χελιδών:** ονομ. εν. στο θηλ. γένος του τριτόκλιτου ουσ. **ή χελιδών** (της χελιδόνος).
3. **καλάς:** αιτ. πληθ. στο θηλ. γένος του δευτερόκλιτου επιθέτου **καλός, -ή, -όν**.
ΠΑΡΑΘΕΤΙΚΑ: ὁ, ή καλλίων, τὸ κάλλιον, κάλλιστος, -η, -ον.
4. **ῥας:** αιτ. πληθ. στο θηλ. γένος του πρωτόκλιτου ουσ. **ή ῥα** (της ῥας).
5. **ἄγουσα:** μετοχή ενεστώτα στην ονομ. εν. του θηλ. γένους του ρ. **ἄγω** (= φέρνω), ἦγον, ἄξω, ἦγαγον, ἦχα και ἀγήοχα, ἦχεν και ἀγηόχεν.
ΟΜΟΡΡΙΖΑ της ν.ε.: αγωγή, αγγέλη, αγωγός, ανάγωγος, άμαξα, λοχαγός, χορηγός, παραγωγή.
6. **ἐνιαυτός:** αιτ. πληθ. στο αρσ. γένος του δευτερόκλιτου ουσ. **ὁ ἐνιαυτός** (τοῦ ἐνιαυτοῦ) (= χρόνος).
7. **γαστέρα:** αιτ. εν. στο θηλ. γένος του τριτόκλιτου ουσ. **ή γαστήρ** (της γαστρός) (= κοιλία).
8. **λευκά = λευκή** (στη δωρική διάλεκτο).
9. **νώτα:** αιτ. πληθ. στο ουδ. γένος του δευτερόκλιτου ουσ. **τὸ νῶτον** (τοῦ νώτου) (= το πίσω μέρος του σώματος, η ουρά).
10. **μέλαινα:** ονομ. εν. στο θηλ. γένος του τριτόκλιτου επιθέτου **μέλας, μέλαινα, μέλαν** (= μαύρος).
11. **παλάθαν:** δωρικά αντί του αττικού **παλά-**
θην: αιτ. εν. στο θηλ. γένος του πρωτόκλιτου ουσ. **ή παλάθη** (της παλάθης).
12. **προκύκλει:** ὅ' εν. πρόσ. προστακτικής ενεστώτα του ρ. **προκυκλέω -ῶ** (= κυλίω κάτι προς τα εμπρός).
13. **πίονος:** γεν. εν. στο αρσ. γένος του τριτόκλιτου επιθέτου **πίων, πίων και πείρα, πίων** (= λιπαρός, πλούσιος).
14. **οἶκου:** γεν. εν. στο αρσ. γένος του δευτερόκλιτου ουσ. **ὁ οἶκος** (τοῦ οἴκου).
15. **οἶνου:** γεν. εν. στο αρσ. γένος του δευτερόκλιτου ουσ. **ὁ οἶνος** (τοῦ οἴνου).
16. **δέπαστρον:** αιτ. εν. στο ουδ. γένος του δευτερόκλιτου ουσ. **τὸ δέπαστρον** (τοῦ δεπάστρου) (= ποτήρι). Λέγεται και **τὸ δέπας**.
17. **τυροῦ:** γεν. εν. στο αρσ. γένος του δευτερόκλιτου ουσ. **ὁ τυρός** (τοῦ τυροῦ).
18. **κάνυστρον:** αιτ. εν. στο ουδ. γένος του δευτερόκλιτου ουσ. **τὸ κάνυστρον** (τοῦ κανύστρου).
19. **πύρνα:** αιτ. πληθ. στο ουδ. γένος του δευτερόκλιτου ουσ. **τὸ πύρνον** (τοῦ πύρνου) (= σιταρένιο ψωμί). Ο πλήρης τύπος είναι **πύρινον** (ενν. σιτίον).
20. **λεχιθίταν:** δωρικά αντί του αττικού **λεχιθίτην:** αιτ. εν. στο αρσ. γένος του πρωτόκλιτου ουσ. **ὁ λεχιθίτης** (τοῦ λεχιθίτου) (= αυγόψωμο).
21. **ἀπωθεῖται:** γ' εν. πρόσ. οριστικής ενεστώτα του ρ. **ἀπωθέομαι -οῦμαι** (= περιφρονώ, απαξιώ, περιφρονώ), ἀπεωθούμην, ἀπώσομαι, ἀπωσθήσομαι, ἀπεωσάμην, ἀπέωσθην, ἀπέωσμαι.
ΟΜΟΡΡΙΖΑ της ν.ε.: απώθηση, ωθισμός, ώθηση, εξώστης.

- 22. ἀπίωμες:** δωρικά αντί του αττικού ἀπίωμεν: α' πληθ. πρόσ. υποτακτικής ενεστώτα του ρ. ἀπέρχομαι ή ἄπειμι, ἀπῆα και ἀπῆειν, ἄπειμι, ἀπῆλθον, ἀπελήλυθα, ἀπεληλύθειν (= φεύγω, ἀπέρχομαι).
- 23. λαδόμεθα:** α' πληθ. πρόσ. υποτακτικής αορ. β' του ρ. λαμβάνω, ἐλάμβανον, λήψομαι, ἔλαβον, εἴληφα, εἰλήφειν. ΟΜΟΡΡΙΖΑ της ν.ε.: λήψη, λαβίδα, λαδή, χειρολαδή, παραλαδή, παραλήπτης, λάφυρο, δικολάδος, εργολάδος, εργολήπτης.
- 24. τί:** αιτ. εν. στο ουδ. γένος της αόριστης αντωνυμίας τίς, τίς, τί.
- 25. δώσεις:** β' εν. πρόσ. οριστικής μέλλοντα του ρ. δίδωμι, ἐδίδουν, δώσω, ἔδωκα, δέδωκα, ἐδεδόκειν. ΟΜΟΡΡΙΖΑ της ν.ε.: δόση, δώρο, παράδοση, διάδοση, επίδοση, μετάδοση, μεταδοτικός, απόδοση, αποδοτικός.
- 26. ἐάσομες:** δωρικά αντί του αττικού ἐάσομεν: α' πληθ. πρόσ. οριστικής μέλλοντα του ρ. ἐάω-ω (= αφήνω, επιτρέπω), εἶων, ἐάσω, εἶασα, εἶακα, εἶάκειν.
- 27. τὰν θύραν:** δωρικά αντί του αττικού τὴν θύραν: αιτ. εν. στο θηλ. γένος του πρωτόκλιτου ους. ἡ θύρα (τῆς θύρας).
- 28. φέρωμες:** δωρικά αντί του αττικού φέρωμεν: α' πληθ. πρόσ. υποτακτικής ενεστώτα του ρ. φέρω, ἔφερον, οἶσω, ἤνεγκον, ἐνήνοχα, ἐνήνοchein. ΟΜΟΡΡΙΖΑ της ν.ε.: φόρος, φορά, φόρα, εισφορά, διαφορά, διάφορος, σύμφορος, συμφέρον, συμφορά, μεταφορά, μεταφορικός, παραφορά, παράφορος, υποφερτός, φερτός, φέρσιμο.
- 29. τὰν γυναῖκα: τὴν γυναῖκα:** αιτ. εν. στο θηλ. γένος του τριτόκλιτου ους. ἡ γυναῖ (τῆς γυναικός).
- 30. τὰν καθημέναν: τὴν καθημένην:** μετοχή ενεστώτα (με σημασία παρακειμένου) του ρ. κάθημαι στην αιτ. εν. του θηλ. γένους.
- 31. ἐστί:** γ' εν. πρόσ. οριστικής ενεστώτα του ρ. εἶμι (= είμαι), ἦν και ἦ, ἔσομαι, ἐγενόμην, γέγονα, ἐγενόνην.
- 32. ῥαδίως:** τροπικό επίρρημα. ΠΑΡΑΘΕΤΙΚΑ: ῥᾶον, ῥᾶστα.
- 33. οἶσομες:** δωρικά αντί του αττικού οἶσομεν: α' πληθ. πρόσ. οριστικής μέλλοντα του ρ. φέρω. Βλέπε το παραπάνω λήμμα φέρωμες.
- 34. φέρης:** β' εν. πρόσ. υποτακτικής ενεστώτα του ρ. φέρω.
- 35. φέροις:** β' εν. πρόσ. ευκτικής ενεστώτα του ρ. φέρω.
- 36. ἄνοιγε:** β' εν. πρόσ. προστακτικής ενεστώτα του ρ. ἀνοίγω, ἀνέφωρον, ἀνοίξω, ἀνέφρα, ἀνέφρα: ΟΜΟΡΡΙΖΑ της ν.ε.: ἀνοιγμα, ἀνοιχτός, ἀνοιξη.
- 37. χελιδόνι:** δοτ. εν. στο θηλ. γένος του τριτόκλιτου ους. ἡ χελιδὼν (τῆς χελιδόνος).
- 38. γέροντες:** ονομ. πληθ. στο αρσ. γένος του τριτόκλιτου ους. ὁ γέρον (τοῦ γέροντος).
- 39. ἐσμέν:** α' πληθ. πρόσ. οριστικής ενεστώτα του ρ. εἶμι (= είμαι).
- 40. παιδία:** ονομ. πληθ. στο ουδ. γένος του δευτερόκλιτου ους. τὸ παιδίον (τοῦ παιδίου).

Ετυμολογικά

ἐνιαυτός < ἔνος
προκυκλέω -ω < πρό + κυκλώ
δέπαστρον < δέπας
πύρνον < πύρινον
ἀπωθέω -ω < ἀπό + ὠθῶ

ἄπειμι < ἀπό + εἶμι
ὑπέρθυρον < ὑπέρ + θύρα
ῥαδίως < ῥάδιος

Χρονικές αντικαταστάσεις

ΕΝΕΣΤΩΤΑΣ	ΠΑΡΑΤΑΤΙΚΟΣ	ΜΕΛΛΟΝΤΑΣ	ΑΟΡΙΣΤΟΣ	ΠΑΡΑΚΕΙΜΕΝΟΣ	ΥΠΕΡΣΥΝΤΕΛΙΚΟΣ
ἔρχεται εἶσι	ἥει	εἶσι	ἦλθε	ἐλήλυθε(ν)	ἐληλύθει
ἄγουσα		ἄξουσα	ἀγαγοῦσα	ἦχυῖα ἀγοχυῖα	
ἀπωθεῖται	ἀπεωθεῖτο	ἀπώσεται	ἀπέωσατο	ἀπέωσται	—
δίδωσ	ἐδίδους	δώσεις	ἔδωκας	δέδωκας	ἐδεδώκεις
ἔωμεν	εἰώμεν	ἐάσομεν	εἰάσαμεν	εἰάκαμεν	εἰάκαμεν
ἐστί(ν)	ἦν	ἔσται	ἐγένετο	γέγονε(ν)	ἐγγέγονει
ἐσμέν	ἦμεν	ἐσόμεθα	ἐγενόμεθα	γεγόναμεν	ἐγγεγόνεμεν

Στοιχεία συντακτικού

- χελιδών:** υποκ. του ρ. ἦλθε.
- ἄγουσα:** τροπική μετοχή συνημμένη στο υποκ. χελιδών.
- παλάθαν:** αντικ. στο ρ. προκύκλει με υποκ. το σύ.
- καὶ πύρνα ... οὐκ ἀπωθεῖται:** σύνθετη κύρια πρόταση: οὐκ ἀπωθεῖται: ρ., χελιδών: υποκ., πύρνα – λεκιθίταν: αντικ.
- ἡμεῖς:** ενν. ως υποκ. των ρ. ἀπίωμες, λαδῶμεθα.
- τὰν θύραν – τὸ ὑπέρθυρον – τὰν γυναῖκα:** αντικ. στο ρ. φέρωμες.
- μικρὰ μὲν ἐσσι:** ελλειπτική κύρια πρόταση· ἐστί ρ., αὕτη: ενν. ως υποκ., μικρά: κατηγορούμενο στο υποκ.
- ῥαδίως νιν οἴσομες:** ελλειπτική κύρια πρόταση· οἴσομες: ρ., ἡμεῖς: ενν. ως υποκ., νιν: αντικ., ῥαδίως: επιρρηματικός προσδιορισμός τρόπου.
- τὰν θύραν:** αντικ. στο ρ. ἀνοίγε.
- γέροντες – παιδιά:** κατηγορούμενα στο ενν. υποκ. ἡμεῖς του ρ. ἐσμέν.

Πραγματολογικά, ερμηνευτικά, ιδεολογικά, αισθητικά

- χελιδόνισμα:** είναι το άσμα του χελιδονιού (της χελιδόνας). Είναι ένα αρχαίο δημώδες άσμα, το οποίο τραγουδούσαν τα παιδιά στη Ρόδο στην αρχή της Άνοιξης με την πρώτη εμφάνιση των χελιδονιών κατά το μήνα Βονιδρομιώνα. Τα παιδιά πήγαιναν από σπίτι σε σπίτι, το τραγουδούσαν και περίμεναν συγκεκριμένα φιλοδωρήματα από τον οικοδεσπότη και την οικοδέσποινα.
Το άσμα αυτό, που δήλωνε τον ερχομό της Άνοιξης, διατηρήθηκε με πολλές αλλαγές και στη νεότερη εποχή. Αυτό σημαίνει ότι δεν κληρονομήσαμε μόνο τη γλώσσα από τους αρ-

χαίους προγόνους μας, αλλά και τα ήθη, τα έθιμα και γενικότερα όλα όσα περιέχονται στον όρο **παράδοση**.

Τα παιδιά που τραγουδούσαν το άσμα αυτό λέγονταν, κατά τον Αθήναιο, *χελιδονισαί*.

2. **ἤλθ' ἤλθε, ἄνοιγ' ἄνοιγε**: επαναλήψεις.
3. **λευκά = λευκή**: οι υπάρχοντες στο άσμα αυτό δωρικοί τύποι οφείλονται στο γεγονός ότι στη Ρόδο μιλούσαν τη δωρική διάλεκτο.
4. **παλάθαν = παλάθην**: η παλάθη είναι ορμαθός ξηρών καρπών, κυρίως σύκων, σταφίδων και άλλων καρπών.
5. **παλάθαν, δέπαστρον οἶνον, κάνυστρον τυροῦ, πύρνα, λεκιθίταν**: τα φιλοδωρήματα (τα κεράσματα) που ζητούσαν οι χελιδονιστές ήταν αρμαθιές ξηρών καρπών, συκοπιταρίδες, ποτήρι κρασί, κανίστρι με τυρί, σιταρένιο ψωμί και αυγόψωμο.
6. **πότερ' ἀπίωμε (= ἀπίωμεν) ἢ λαθόμεθα**: Είναι προφανές ότι δεν άνοιγαν όλοι τα σπίτια τους για να κεράσουν τους χελιδονιστές. Κάτι ανάλογο συμβαίνει και σήμερα με τα κάλαντα.
7. **εἰ μὲν τι ... φέρεις**: αν άνοιξεις την πόρτα και μας δώσεις αυτά που συνηθίζουν να δίνουν οι νοικοκυραίοι, έχει καλώς. Σε αντίθετη περίπτωση, οι χελιδονιστές «απειλούσαν» τους νοικοκυραίους ότι ή θα αρπάξουν την πόρτα ή το ανώφλι της πόρτας ή τη νοικοκυρά που είναι μέσα στο σπίτι.
8. **ἄνοιγ' ... παιδιά**: στο τέλος παρακαλούσαν τους νοικοκυραίους να άνοιξουν την πόρτα τους στο χελιδόνι, γιατί είναι παιδιά και όχι γέροντες.
9. **χελιδόνι**: προφανώς κρατούσαν κάποιο ομοίωμα χελιδονιού.

Θεματικό κέντρο

Το χελιδόνισμα της Ρόδου είναι δημιώδες αρχαίο άσμα, που τραγουδούσαν τα παιδιά από σπίτι σε σπίτι, ζητούσαν γλυκίσματα και προανήγγελναν τον ερχομό της Άνοιξης.

Νοηματική απόδοση του κειμένου

Η νεοελληνική μας παράδοση έχει αρχαίες ρίζες. Το χελιδόνισμα της Ρόδου είναι αρχαίο δημιώδες άσμα που έχει επιδιώσει και στη νεότερη εποχή. Τα παιδιά πήγαιναν από σπίτι σε σπίτι, το τραγουδούσαν και απαιτούσαν από τον οικοδεσπότη γλυκίσματα και άλλα φαγώσιμα αγαθά: αυγόψωμο, κρασί, τυρί κ.ά. Σε περίπτωση που δεν έπαιρναν αυτά που ζητούσαν, απειλούσαν ότι θα έπαιρναν την πόρτα του σπιτιού ή το ανώφλι της πόρτας ή την οικοδέσποινα που ήταν μέσα στο σπίτι.

Επίμονα ζητούσαν να άνοιξουν οι οικοδεσπότες την πόρτα στο χελιδόνι που προανήγγελλε τον ερχομό της Άνοιξης και τόνιζαν ότι είναι παιδιά και όχι γέροντες.

Απάντηση στην ερώτηση του σχολικού βιβλίου

Να συγκρίνετε το αρχαίο άσμα με το νεοελληνικό τραγούδι από τη Θράκη, όπως το μεταφέρει ο Ν. Γ. Πολίτης.

Απάντηση

Είναι ενδιαφέρον το γεγονός ότι και στη νεότερη εποχή υπάρχουν ανάλογα «χελιδονίσματα», που προαναγγέλλουν τον ερχομό της Άνοιξης. Η επιβίωση αυτή των δημοδών ασμάτων δηλώνει τη συνέχεια της παράδοσης και των εθίμων, που μεταδίδονται από γενιά σε γενιά άλλα αυτούσια και άλλα ελαφρά τροποποιημένα.

Το νεοελληνικό τραγούδι από τη Θράκη, όπως το κατέγραψε ο Ν. Γ. Πολίτης, δείχνει μεγάλη ομοιότητα προς το χελιδόνισμα της Ρόδου, υπάρχουν όμως και αρκετές διαφορές. Οι υπάρχουσες διαφορές και ομοιότητες είναι οι ακόλουθες.

- α. Και τα δύο άσματα λένε ότι ήρθαν τα χελιδόνια και έφεραν την Άνοιξη.
- β. Το νεοελληνικό τραγούδι είναι μικρότερο από το αντίστοιχο αρχαίο άσμα, εκφράζει τη χαρά του για τον ερχομό της Άνοιξης, δε διατυπώνει «απειλές» κατά του σπιτονοικοκύρη και της σπιτονοικυράς και με ευγένεια ζητεί «μια ορνιθίτσα» και «μια κουλουρίτσα».

Στο αρχαίο άσμα, τα παιδιά ζητούν άλλα φιλοδωρήματα, όπως συκοπιταρίδα, ένα ποτήρι κρασί, ένα κανίστρι με τυρί, σταγόνιο ψωμί και αυγόψωμο. Επιτακτικά ζητούν τα φιλοδωρήματα αυτά από το σπιτονοικοκύρη και «απειλούν» πως αν δεν τους τα δώσει, τότε θα αρπάξουν την πόρτα ή το ανώφλι της ή τη νοικοκυκρά που είναι μέσα στο σπίτι.

2

Η αξία της ελληνικής γλώσσας

«Μου δόθηκε, αγαπητοί φίλοι, να γράψω σε μια γλώσσα που μιλιέται μόνον από μερικά εκατομμύρια ανθρώπων. Παρ' όλα αυτά, μια γλώσσα που μιλιέται επί δυόμισι χιλιάδες χρόνια χωρίς διακοπή και μ' ελάχιστες διαφορές. Η παράλογη αυτή, φαινομενικά, διάσταση αντιστοιχεί και στην υλικοπνευματική οντότητα της χώρας μου. Που είναι μικρή σε έκταση χώρου και απέραντη σε έκταση χρόνου. Και το αναφέρω όχι διόλου για να υπερηφανευθώ, αλλά για να δείξω τις δυσκολίες που αντιμετωπίζει ένας ποιητής, όταν χρησιμοποιεί για τα πιο αγαπημένα πράγματα τις ίδιες λέξεις που χρησιμοποιούσαν μια Σαπφώ ή ένας Πίνδαρος [...]. Χωρίς να λησμονεί κανείς ότι στο μάκρος είκοσι πέντε αιώνων δεν υπήρξε ούτε ένας, επαναλαμβάνω ούτε ένας, που να μη γράφτηκε ποίηση στην ελληνική γλώσσα. Να τι είναι το μεγάλο βάρος παράδοσης που το όργανο αυτό σηκώνει. Το παρουσιάζει ανάγλυφα η νέα ελληνική ποίηση».

Ο. Ελύτης, «Λόγος στην Ακαδημία της Στοκχόλμης», *Έν λευκῷ*, Αθήνα 1992, σσ. 325-327

Ο Οδυσσεάς Ελύτης είναι φιλολογικό ψευδώνυμο του Οδυσσέα Αλεπουδέλη. Γεννήθηκε το 1911 και σπούδασε νομικά στο πανεπιστήμιο της Αθήνας. Πρωτοεμφανίστηκε στο χώρο της λογοτεχνίας το 1935. Διετέλεσε διευθυντής στο Ε.Ι.Ρ., και ταξίδεψε σε πολλές χώρες

του κόσμου. Το 1979 τιμήθηκε με το βραβείο Νόμπελ Λογοτεχνίας. Πολλά από τα ποιήματα του μελοποιήθηκαν από τους μουσικοσυνθέτες. Από τα έργα του σημειώνουμε τα εξής: *Σποράδες, Ήλιος ο πρώτος, Άσμα ηρωικό και πένθιμο για τον χαμένο ανθυπολοχαγό της Αλδανίας, Άξιον Εστί, Μονόγραμμα κ.ά.*

Απάντηση στην ερώτηση του σχολικού βιβλίου

Ποια άποψη εκφράζει ο συγγραφέας του παραπάνω αποσπάσματος; Να στηρίξετε την άποψη αυτή με στοιχεία που θα αντλήσετε από την Ενότητα.

Απάντηση

Ο νομπελίστας Οδυσσέας Ελύτης διατυπώνει την άποψη ότι η ελληνική γλώσσα «μιλιέται επί δύομισι χιλιάδες χρόνια χωρίς διακοπή και με ελάχιστες διαφορές».

Στη γλώσσα αυτή γράφτηκαν ποιήματα μεγάλων ποιητών όπως του Πινδάρου, της Σαπφώς κ.ά. Ο ίδιος αισθάνεται το βάρος αυτό της γλωσσικής παράδοσης και τονίζει τις δυσκολίες που αντιμετωπίζει όταν χρησιμοποιεί τις ίδιες λέξεις που χρησιμοποίησαν και οι μεγάλοι ποιητές της ελληνικής αρχαιότητας.

Η ελληνική γλώσσα έχει αδιάκοπη ιστορική συνέχεια. Από την αρχαία ελληνική έρχονται στο νεοελληνικό μας λόγο πλήθος λέξεων, συντάξεων και σημασιών που αποδεικνύουν αυτή τη συνέχεια. Μια απλή σύγκριση νεοελληνικών κειμένων με τα αρχαία κείμενα αποδεικνύει ότι η ελληνική αποτελεί μοναδικό παράδειγμα γλώσσας που από τα πολύ αρχαία χρόνια συνεχίζεται μέχρι σήμερα με κάποιες, βέβαια, διαφορές. Γνωρίζουμε ότι η γλώσσα είναι ζωντανός οργανισμός που συνεχώς εξελίσσεται. Άρα, καμιά γλώσσα δεν μπορεί να μείνει απαράλλακτη επί τόσους αιώνες. Νεοελληνικές λέξεις όπως *άνθρωπος, θεός, υιός, γέρον, άριστος, φίλος, θάλασσα, γλώσσα, ουρανός, ιερός, ιερεύς, ωκεανός* κ.ά. τις βρίσκουμε αυτούσιες και στα ομηρικά έπη.

Χαρακτηριστικές είναι οι ακόλουθες φράσεις από το απόσπασμα του R. Cantarella:

- α. Απ' όλες τις δημιουργίες του αρχαίου ελληνικού πνεύματος η πιο θαυμαστή είναι χωρίς αμφιβολία η γλώσσα. Ο άπειρος πλούτος της λεξιλογικής παράδοσης, η σχεδόν απεριόριστη δυνατότητα σύνθεσης, η σημασιολογική ακρίβεια των πολυάριθμων συνωνύμων, ..., η διαφάνεια της λογικής και συντακτικής δομής... δημιούργησαν το πιο τέλει όργανο που ο άνθρωπος έφτιαξε για να εκφράσει τις σκέψεις του.
- β. Όπως η γλώσσα δημιουργήθηκε από την ανάγκη να εκφραστεί η ανθρώπινη σκέψη, έτσι και αυτή με τη σειρά της συνέβαλε να δημιουργηθούν απ' αυτή τη σκέψη λογοτεχνικές μορφές με τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά τους.
- γ. Η ελληνική γλώσσα αποκάλυψε στην ανθρωπότητα πολλές πλευρές της σκέψης σε μορφές που έμειναν βασικές. Γι' αυτό η εκφραστική δύναμη της αρχαίας ελληνικής παρέμεινε *ενεργή* και *ζωντανή* σε όλες τις γλώσσες του πολιτισμού.